

Fig. 1. Emmerske Bedehus.

V.M. 1954

EMMERSKE KAPEL («BEDEHUS»)

TØNDER LANDSOGN

Øst for vejen til Løgumkloster, kort før vejen drejer fra til Emmerske (dvs. øst for Tønders nuværende kirkegård) ligger ved siden af hinanden to jordstykker ved navn »Kapelfenne« og »Præstetoft«, og gennem dem gik endnu o. 1900 »kirkestien«. Her har ligget et $\dagger$ kapel, hvis værnehelgen ikke kendes¹.

Da S. Laurentii kirke var blevet nedlagt, fik landsognets beboere dette kapel »hart vor der stadt gelegen« anvist som sognekirke, og landsognet kaldtes nu Emmerske sogn². Allerede 18. april 1542 erklærede kong Christian III. imidlertid over for rådet i Tønder, at også dette kapel måtte nedbrydes, fordi det var »so hartt und tho na und ock tho nadeyl der stadt und unsem schlate gelegen«; da sognefolkene var for fattige til selv at holde en præst og bygge en ny kirke, skulde de for fremtiden benytte S. Nicolai som sognekirke³. Året efter, 1543, forenedes by- og landmenigheden til eet sogn. 26. marts 1543 tillod kongen byen at nedbryde kapellet og bruge stenene herfra til at forbedre S. Nicolai kirke og genopbygge præsteboligen³. Kappellets kirkeklokke ophængtes i S. Nicolai tårn, hvorfor folk fra det tidligere landsogn for fremtiden skulde have fri klokkeringning ved begravelser³. Landsognets beboere fik anvist stoleplads i bykirkens vestende — i Kristkirken kom de til at sidde i tårnummet — og begravelsesplads i kirkegårdens sydøsthjørne, den såkaldte »Emmerske jord«³ (sml. p. 949, fig. 8). — Fra 1543 betalte landmenigheden tiende til S. Nicolai⁴, men bidrog ikke til kirkens vedligeholdelse og havde lige indtil 1869 ingen ret til at deltage i præstevalgene.

Bønderne kunde imidlertid ikke forsone sig med den tysksprogede gudstjeneste, som de fleste af dem vel heller ikke kunde forstå; kun ved froprædikenerne kl. 5,30 prædikedes der på dansk; men så tidligt kunde de ikke komme frem, sagde de — og holdt sig efterhånden helt borte fra kirken. År 1700 anmodede de om at få egen kirke med egen, dansk præst, men først 1729 fik de delvis deres ønsker opfyldt⁵, idet der på foranledning af provst Joh. Hermann Schrader i Tønder oprettedes et embede som dansk trediepræst ved bykirken; dets første indehaver blev Hans Adolf Brorson. Præsten skulde hver søn-

dag morgen prædike på dansk og hver søndag eftermiddag katekisere på dansk i Emmerske. Katekisationen fandt først sted i et lejet hus, der var for lille til formålet, og da samtidig skolen også var for lille, byggedes der året efter, ligeledes på provst Sehraders initiativ et hus, der rummede både skole og kirke, og hvortil midlerne hovedsagelig skaffedes ved offentlig indsamling⁶. Efter genforeningen har Emmerske fået eget menighedsråd.

Da Brorson blev præst i Emmerske, fandtes i Tønder kun tyske salmer (Tønder-Salmebogen 1731); men allerede 1732 havde han nogle julesalmer færdige, »især sin elskelige menighed til opmuntring«, og flere fulgte efter.

Angående et formodet Helligkorskapel, se note 7.

På sydsiden er opsat en stentavle, der, mærkeligt nok på tysk, meddeler, at det kombinerede kapel- og skolehus er viet og bygget 1730 til undervisning i »Gottseligkeit« for gamle og unge sognepligtige i Tønder.

Bortset fra altersølvet er inventaret fra ny tid⁸. Indtil for få år siden bragte præsten - hvem de Emmerske sognefolk havde forpligtet sig til at hente og bringe, en pligt der står ved magt endnu - vasa sacra frem og tilbage mellem Tønder og Emmerske, men Tønder menighedsråd har nu overladt bedehuset et af sine *altersæt*, nemlig en *kalk* fra 1690, 18,8 cm høj, af almindelig barokform, med ottetunget fod over rund fodplade, knop med rudebosses og svagt konisk bæger. Graveret, religiøs indskrift, mestermærke under fod og på bæger: IR (Boje 2835) for Jacob Reimer, samt Tønder bymærke. Samtidig *disk*, med samme stempler, religiøs indskrift samt under bunden: »H. Nicolaus Tych 1690«. *Oblat-æske* 1708, smuk, svarende til Højers, 12,6 x 9,8 cm og 4,3 cm høj, med graveret religiøs indskrift på låget samt »Lorentz Tychsen Consul Tunder Anno 1708«. Mestermærke ECB i trepas og utydeligt bystempel.

KILDER OG HENVISNINGER

¹ Ludvig Andresen: Geschichte der Stadt Tondern, 1939, p. 149. ² Gesch. p. 158f.

³ Gesch. p. 161. ⁴ Gesch. p. 162. ⁵ Tønder gennem Tiderne p. 116. ⁶ Claus Eskildsen, i Sønderjysk Maanedsskrift, 1931—32, p. 8—12. ⁷ Ældre forfattere, bl.a. C. E. Carstens: Die Stadt Tondern. 1861. P. 104, 119, har antaget, at der uden for Tønder by har ligget et nu forsvundet kapel, viet det hellige kors. Ved vejen til Møgeltonder ligger et par jorder med navn »Helligkorstoft« og »Korseng«, og her skulde det angivne kapel have ligget. Ud fra de oplysninger, der gives om det formodede kapel, er det imidlertid tydeligt, at det drejer sig om en forveksling med Emmerske kapel. Hvad angår navnene på de to jorder, har de formentlig hort til det helligkorsalter, der vides at have eksisteret i en af de middelalderlige Tønderkirker.

⁸ *Altertavlen* er et maleri, Kristus i mandorla, signeret J[oakim] S[kovgaard] 1919. *Alterstager*, skænket 1889. *Alterkrucifiks* skænket o. 1864. *Alterskranke* 1921 (snedker Jens Sørensen, St. Emmerske). *Døbefont* 1955, af bremerkalksten (maler og billedhugger Christian Magle). *Dåbsfad* af messing, samtidigt og udført af samme. *Prædikestol* og *stolestader* 1889 (snedker S. Cosmos og maler A. D. Rader). *Maleri*, Rrorson, kopi 1938 efter Kristkirkens, udført af Carl Tønder. *Harmonium* 1939. *Klokke* 1957, forsinket genforeningsklokke. De Smithske jernstøberier, Ålborg. Samtidig *klokkestabel*. Jfr. meddelelse febr. 1957 fra sognepræst Hans Magle, samt ang. altersølvet fra museumsinspektør Sigurd Schoubye.